

УДК 371.215.5

О. З. Серета*Науково-дослідний інститут пресознавства ЛННБ України
ім. В. Стефаника***ЖУРНАЛ «НОВА ХАТА» (1925–1939)
ЯК ПОПУЛЯРИЗАТОР УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА**

Вивчається змістовий комплекс часопису «Нова Хата» та показується його роль у підкресленні ваги та поширенні українського народного мистецтва як вагомого чинника збереження духовної спадщини української нації.

Журнал, редакція, українське народне мистецтво, народні промисли, галицьке жіноцтво

Попри швидкий темп мистецького життя Галичини міжвоєнного періоду, який спонукав до пошуків нових форм та новаторських тенденцій, своєї актуальності не втратило українське народне мистецтво, що надалі залишалося важливим напрямом розвитку національного мистецтва. Адже народна творчість була глибоко закорінена в українській культурній традиції і пройшла випробування часом. На сторінках галицької преси неодноразово висловлювалася думка, що народне мистецтво є підґрунтям для розвитку професійної творчості, невичерпним джерелом натхнення для українських митців.

У червні 1925 р. кооператив «Українське Народне Мистецтво», створений 1923 р. на основі господарського відділу Союзу українок, почав видавати у Львові ілюстрований місячник для інтелігентного жіноцтва Галичини «Нова Хата». Офіційно посаду відповідального редактора часопису обіймала Марія Громницька (щоправда, у 1927–1930 рр. фактичним редактором була Марія Фуртак-Деркач), а в 1939 р. вона співредагувала часопис із Лідією Бурачинською-Рудик. Окрім них, до складу редколегії у різні роки входили: Ірина Бонковська, Костянтина Малицька, Ірина Пеленська, Уляна Старосольська, Євгенія Вербицька, Олена Залізник, Ірина Гургула, Олена Федак-Шепарович. Із журналом активно співпрацювали Олена та Ольга Кульчицькі, вміщуючи на його сторінках численні зарисовки вишивок, проекти хатнього інтер'єру, одягу за мотивами народного мистецтва.

Від самого початку редакція новозаснованого журналу чи не найбільше зусиль докладала у напрямі «культивування українського народного мистецтва та домашньої культури» (До наших Передплатниць! — 1926. — Ч. 5), «щоби воно стало необхідним в нашому щоденному житті, а лише від свят» (1930. — Ч. 3), маючи глибоке переконання, що у такий спосіб вносить свою частку у формування національної свідомості галицьких українців та вироблення естетичного смаку галицького жіноцтва. Також ця ініціатива була зумовлена тим, що українська інтелігенція поступово втрачала інтерес до народного мистецтва і врешті-решт воно побутувало лише «серед головної маси людности – в селянстві» (Р. С. Наші мистецькі скарби. — 1927. — Ч. 4).

Тогочасний директор Національного музею у Львові Іларіон Свенціцький вважав, що «коли мистецький смак сучасних верхів українського громадянства зрівняється із природними естетичними почуваннями і переживаннями тих частин робітних низів українського народу, що живуть ще традиціями давньої людської спільноти ... тоді воскресне праматір всякого мистецтва — мистецтво людове» (Вага пізнання народнього мистецтва. — 1931. — Ч. 3). Отож відродження та збереження мистецької спадщини українського народу було провідною темою публікацій часопису.

Так, Дем'ян Горняткевич стверджував, що «не тільки т. зв. академічне малярство й скульптура відограють в артистичних досягненнях даного (українського — О. С.) народу рішачучу роль, не меншу вартість від них виявляє собою також народне мистецтво», що повстає як «овоч стихійної, творчої сили нації» (Роля жінки в повстанні укр. народнього мистецтва. — 1930. — Ч. 7/8). Підтвердженням цієї думки стали надруковані у виданні фрагменти праці професора Г. Павлуцького, в якій, зокрема, пояснювалося, що твори народнього мистецтва не можна розуміти лише як «наслідок індивідуальної художньої творчості під впливом натхнення», оскільки «народне мистецтво, народній орнамент — це є наше давнє мистецтво, отже воно є власністю всього народу, а не окремих його верстов» (Рання доба українського орнаменту. — 1928. — Ч. 2).

Не менша увага у журналі приділялась і питанню вивчення здобутків українських народних майстрів. Зокрема, Софія Вальницька підкреслювала, що народне мистецтво, «підлягаючи що раз то новим, найрізноманітнішим впливам Сходу та Заходу, вбирало в себе все, що було найкращого, та приноровлюючись до життя витворило зовсім своєрідні форми» (Про народне мистецтво. — 1929. — Ч. 8/9), які потребують детального опрацювання та розкриття дослідниками. На потребі «суцільного, належно випосаженого огляду» зразків народної творчості наголошував також І. Свенціцький (Вага пізнання народнього мистецтва. — 1931. — Ч. 3).

Оскільки справа музейництва не була в Галичині поставлена на належному рівні, редакція «Нової Хати» закликала громадськість приділяти цьому достатню увагу, докладати зусиль для розширення етнографічних збірок, що були важливим джерелом для вивчення етногенезу українського народу. Зі свого боку вона підтримала ініціативу сестри Северини Парилле у збиранні та зберіганні українського народнього вбрання. На сторінках часопису активно обговорювалося питання про відродження народної носії та організації щорічних її показів. З ініціативи редакції, а саме Л. Бурачинської, у 1930 р. було розроблено і розповсюджено запитальник, за допомогою якого збиралися відомості про особливості народних строїв (фасони, орнаментика, способи оздоблення, кольорова гама, характерні прикраси кожної місцевості тощо) різних регіонів Західної України.

Відома дослідниця українського декоративно-ужиткового мистецтва І. Гургула у численних публікаціях наголошувала на потребі згуртування

народних мисткинь, аби «притягнути українське жіноцтво до помічної співпраці з українськими музеями», створити величезну збірку, яка буде доказом «цінної у успішної культурної праці» українства, «дасть змогу створити повний та докладний образ людової мистецької творчості» (Роля жінки у зберіганню людového мистецтва. — 1930. — Ч. 1). Окрім цього, у розпочатій справі редакція вбачала ще одну перспективу — «доцільна організація вишивальниць та взагалі ручного народного промислу може ... отворити нове джерело заробітку для нашого села та причинитися до економічного його піднесення» (В справі збирання народних вишивок. — 1929. — Ч. 8/9).

Починаючи з 1929 р., кооператив «Українське Народне Мистецтво» спільно з редакцією «Нової Хати» закуповували вартісні збірки виробів народних майстрів, придбані речі планувалося згодом передати до фондів майбутнього Музею народного мистецтва у Львові. У 1934 р. було влаштовано перший довгоочікуваний вечір народного одягу, що став щорічною традицією аж до 1939 р. Ці покази мали на меті, за словами Л. Бурачинської, «ношу — виперту поступом цивілізації з села — заціпити в інтелігентському таборі», «приспособити до модерного вжитку» [1]. Окрім цього, автори видання пильно стежили за виставками народного мистецтва та жіночого домашнього промислу за кордоном і по містах Галичини, як-от у Львові (1930. — Ч. 12; 1935. — 19), Дрогобичі (1932. — Ч. 1), Перемишлі (1930. — Ч. 10), Рудках (1927. — Ч. 9), Самборі (1931. — Ч. 12), Станіславі (1931. — Ч. 5), Стрию (1927. — Ч. 10) тощо.

«Нова Хата», від початку задекларована як «журнал для плекання домашньої культури», стежила за новаціями у світовій моді та дизайні інтер'єрів і відзначала, що «сучасний мистецький рух, який бореться за новий більше вимовний стиль, простягається також на нашу хату, наше мешкання і його урядження і хоче створити своєрідну сильну, гарну домашню культуру» (І. К. Наша Хата. — 1925. — Ч. 5). Отож на шпальтах видання обмірковувалася не лише питання модерного оформлення житла, а й давалися поради стосовно стилізування помешкань та гармонійного поєднання сучасних тенденцій і української народної традиції, вироблення українського стилю в побуті. Способам «змодернізування української сільської хати» та меблювання міського помешкання в українському стилі присвячений цикл публікацій Мирослави Чапельської під назвою «Українізація помешкання» (1937. — Ч. 9/10, 23; 1938. — Ч. 1, 3, 6, 9), в якому художниця давала професійні поради стосовно стилізування та оформлення окремих кімнат і функціональних приміщень.

Однак найбільше місця у часописі відводилося саме розкриттю багатогранності та самобутності українського народного мистецтва, ознайомленню зі здобутками народних майстрів не лише Західної, а й Наддніпрянської України, засвідчуючи у такий спосіб єдність української нації навіть за умови її територіального розрізнення. У центрі уваги авторів перебували ті види народного мистецтва, якими традиційно в Україні зазвичай

займалися жінки — писанкарство, вишивальництво, ткацтво, килимарство, виготовлення витинанок.

Про писанку як «глибоко закорінену культурно-обрядову потребу належного гимну Весні, Сонцю...» йшлося у кореспонденціях Миколи Федюка «Українські великодні писанки» та Василя Пещанського «Начало походження писанок» (1926. — Ч. 5). Чимало статей присвячено вишивці як найпоширенішому виду народної творчості (К. Б. Народні вишивки, народна ноша. — 1927. — Ч. 9; Бурачинська Л. Народні вишивки в нашій хаті. — 1932. — Ч. 6; Чапельська М. Українська народня вишивка. — 1936. — Ч. 13/14). Автори наголошували на дивовижному багатстві художньо-емоційних рішень вишиваних творів, що повстали «з невичерпного джерела» мистецької душі українського народу і негативно оцінювали тенденцію до їх спрощення та помітного зменшення кількості домашніх виробів і надмірного захоплення фабричними матеріалами. Не залишилися поза увагою співробітників «Нової Хати» й такі давні українські промисли, як «забавкарство» та вироби із сиру, зазвичай поширені на теренах Гуцульщини (Софія В. [Вальницька С.] Про народне мистецтво. — 1929. — Ч. 8/9; Баранчики. — 1929. — Ч. 11).

Донині не втратили своєї актуальності написані на високому фаховому рівні мистецтвознавчі розвідки І. Гургули, в яких автор розглядає найпоширеніші писанкарські техніки, подає власну інтерпретацію основних мотивів писанок та історично простежує зміни в їхній орнаментиці (Звичаї і повіря, звязані з писанками. — 1928. — Ч. 4; Про писанки. — 1929. — Ч. 6); досліджує орнаментику та техніки виконання української вишивки, символіку кольорів та композицію, що мали локальні особливості (Народні вишивки. — 1927. — Ч. 6, 7/8; Характеристика вишивок Зазбручанського Поділля. — 1932. — Ч. 12); вивчає походження витинанок, їх форму та призначення, особливості розвитку (Витинанки. — 1929. — Ч. 10); розповідає про способи виробництва та фарбування тканин ручної роботи, характер їх декорування та застосування (Народні тканини. — 1935. — Ч. 5–8).

Низка публікацій «Нової Хати» присвячена одному «із найважливіших та найбільш характерних родів українського людowego мистецтва» [2] — килимарству. Історія давньої галузі ручного ткацтва та характерні риси й орнаментальні відмінності українських килимарських осередків розкриті у статтях І. Свенціцького «Давні килими Галичини» (1928. — Ч. 5) і «Виставка українських килимів в Національному Музею» (1928. — Ч. 4) та М. Чапельської «Відродження українського килиму» (1939. — Ч. 4). Не обмежуючись лише аналізом техніки виконання та стильових особливостей давніх килимів, І. Свенціцький розглядав також килимарство як вдалу технічну форму для втілення «наскрізь модерних мистецьких замислів». На думку науковця, це добре реалізовували сестри Олена та Ольга Кульчицькі, перед якими виринуло завдання — «відродити, чи то примініти традицію безмежної скарбниці українського людowego мистецтва в дрібному домашньому мистецькому промислі Східної Галичини», «навіяти на Галичину ніжний спомин про

невмирущий зв'язок її мистецтва з широкими степами Великої України» (1928. — Ч. 4).

Значний інтерес і цінність для сучасних дослідників українського мистецтва становить опублікований на шпальтах «Нової Хати» цикл розвідок Володимира Січинського з історії різних видів народного мистецтва, що є вагомим внеском у розвиток української мистецтвознавчої науки. Низку із цих матеріалів присвячено особливостям народної архітектури Бойківщини, Лемківщини, Поділля, Центральної України, унікальним пам'яткам дерев'яного церковного будівництва та дрібним архітектурним формам: «Хатне будівництво» (1935. — Ч. 2–4), «Деревляні церкви» (1935. — Ч. 10), «Деревляне будівництво» (1935. — Ч. 11/12), «Деревляні прикраси» (1935. — Ч. 13/14). Традиції української народної та церковної дереворізьби висвітлено у кореспонденціях «Меблі народного виробу» (1935. — Ч. 20), «Церковна різьба» (1935. — Ч. 22), «Селянське виробництво в дереві» (1935. — Ч. 24). Також В. Січинський зробив загальний огляд українського керамічного виробництва не лише в історичному, а територіальному розрізі, розкрив форми, орнаментику керамічних виробів ужиткового і декоративного призначення, підкресливши, що вони є цінним надбанням мистецької спадщини українського народу: «Трипільська мальована кераміка» (1936. — Ч. 1), «Кераміка княжих часів» (1936. — Ч. 6), «Кераміка козацьких часів» (1936. — Ч. 10), «Українська народня кераміка» (1937. — Ч. 2), «Українська порцеляна» (1936. — Ч. 13/14), «Волинська порцеляна» (1936. — Ч. 15/16), «Межигірська порцеляна» (1936. — Ч. 20), «Фабрична порцеляна II. пол. XIX ст.» (1936. — Ч. 22), «Сучасна керамічна промисловість» (1937. — Ч. 15/16). Вичерпний опис найвизначніших осередків українського гончарства подано у його розвідках: «Подільське ганчарство» (1937. — Ч. 4), «Ганчарство в околиці Карпат» (1937. — Ч. 7), «Ганчарство Лівобережжя» (1937. — Ч. 8), «Ганчарство на Чернигівщині» (1937. — Ч. 11).

Чудовим доповненням до згаданих аналітичних оглядів В. Січинського є публікації інших дослідників декоративно-ужиткового мистецтва — С. Вальницької (під крипт. В-ка) «Дещо про народну кераміку» (1928. — Ч. 7/8), А. Свенціцької «Про порцеляну» (1929. — Ч. 4, 5), І. Гургулі «Скрині» (1929. — Ч. 12), зокрема, остання є цінною тим, що у ній докладно описано систему декоративних композицій українських скринь. Невідомій і одній з найцікавіших ділянок народного мистецтва присвячена публікація Ольги Вояковської-Мочульської «Настінне мальовання українських хат» (1931. — Ч. 11), в якій автор вивчала сюжети, техніку виконання, регіональні особливості прикрашання стін хат та господарських будівель, хатнього інтер'єру.

Не менша увага на шпальтах журналу приділялася і народному вбранню. Високим фаховим рівнем відзначається цикл статей з історії одягу Анісії Свенціцької, дружини І. Свенціцького, — «Характер одягу давних народів» (1929. — Ч. 8/9, 10), «Одяг середньовіччя» (1930. — Ч. 2), «Одяг нових часів (перша половина XVI в.)» (1930. — Ч. 4, 6, 7/8). Однак основна увага редакції

була зосереджена на багатому українському народному вбранні, наголошувалося на його художній цінності, колоритності та яскравих національних рисах, регіональних відмінностях фасону та орнаментики окремих елементів одягу, головних уборів, прикрас — усе це, на думку авторів, свідчило про багатогранність та високу естетичну культуру українства ще з давніх часів: С. Вальницька (підп. Софія В.) «Галицький жіночий народний одяг» (1929. — Ч. 11), Харитина Кононенко «Жіноче народне вбрання на Полтавщині» (1933. — Ч. 4), І. Гургула «Українська народня ноша» (1937. — Ч. 9/10, 17; 1938. — Ч. 3, 8, 11/12, 20; 1939. — Ч. 1/2), Ольга Ляшецька «Бойківські жіночі і чоловічі вуставки у Турчанщині (1938. — Ч. 15/16) тощо.

Не обмежуючись лише теоретичними статтями про народне мистецтво, редакція «Нової Хати» вміщувала «зразкові матеріали з цього обсягу з многими ілюстраціями, оригінальні ручні роботи з приміненням народних мотивів, та зразкові народні взори», бажаючи у такий спосіб «причинитися до спопуляризування того мистецтва» та введення «неоцінених скарбів творчості українського народу» у щоденний побут (До наших Передплатниць! — 1926. — Ч. 5). Галицьким господиням відводилася особлива роль у культивуванні народної естетики. Із перших чисел було запроваджено відділ «Ручні роботи», в якому вміщувалися схеми, рисунки (переважно спроектовані та намальовані сестрами Кульчицькими, а з 1930 р. — М. Рудницькою-Охримович), фотографії вишиваних чи мережаних сорочок, обрусів, рушників, наволочок, торбинок, покривал на ліжка та дивани із докладними інструкціями про їх виготовлення, порядок вибору тканини, орнаментики та кольорової гами. Також редакція давала практичні поради стосовно застосування виробів народного мистецтва у щоденному побуті, декорування помешкання, одягу, відповідно їх ілюструючи (також найчастіше рисунками та схемами у виконанні сестер Кульчицьких).

Попри те, що редактори та співробітники «Нової Хати» докладали чимало зусиль для популяризування українського народного мистецтва і саме у цьому вбачали свій громадсько-культурний внесок, видання у 1930 р. потрапило під шквал критики і звинувачень не лише у безідейності та надмірному естетизмі, а й у «прихованому комунофілстві». Дискусію на сторінках «Діла» зініціювала голова управи Союзу українок у Львові Мілена Рудницька, яка із притаманною їй рішучістю поставила питання руба: «Чи потрібен нам журнал, якого головним напрямком є естетизм і «плекання домашньої культури?» [4]. Критичну позицію стосовно світогляду редакції «Нової Хати» підтримала також письменниця Іванна-Кароліна Федорович-Малицька, яка підкреслила, що «під маскою позірної аполітичності «Н.Х» укривається вперта орієнтація в бік не лише соціалістичного, а просто таки комуністичного устрою...» [5]. Дебати, що тривали впродовж кількох місяців, були врешті закриті директором кооперативу «Українське Народне Мистецтво» Іриною Макух-Павликовською, яка написала відкритого листа до редакції «Діла», спростувавши всі закиди і наголосивши, що «і Редакційна Колегія і Управа кооперативи вели свою працю з цілою щирістю та отвертістю, в згоді зі

своїм громадським сумлінням, і не руководилися ніяким опортунізмом ані не мали на думці ніяких політичних тенденцій чи стратегічних маневрів для з'єднання передплатниць» [3].

Таким чином, журнал «Нова Хата» зумів довести свою затребуваність (протримавшись на тогочасному медіаринку близько 15 років за складних соціально-політичних умов) і був високо оцінений не лише галицьким жіноцтвом, а й українськими громадсько-культурними діячами і митцями. Часопис виконував серед галицького українства дуже важливу культурну місію: не лише розбуджував і поширював, як констатував відомий фольклорист і музикознавець Філарет Колесса, «замилування до українського народного мистецтва», пропагував «плекання мистецького домашнього промислу» (Яка ваша думка? — 1934. — Ч. 12), а також, на нашу думку, сприяв формуванню української культури, спонукав громадянство до переоцінки рідної етнографічної спадщини і належного використання власного творчого потенціалу, культивував національне мислення.

1. Бурачинська Л. Відродили народньої ноші / Л. Бурачинська // Назустріч. — 1934. — Ч. 24 — С. 1. 2. Гургула І. Праці про килими (Нові видання з обсягу українського людowego мистецтва) / І. Гургула // Нові Шляхи. — 1929. — Ч. 4. — С. 410. 3. Макух-Павликовська І. Ще в справі «Нової Хати» / Ірена Макух-Павликовська // Діло. — Ч. 143. — 1 лип. — С. 6. 4. Рудницька М. Що є і що не є політикою? / М. Рудницька // Діло. — 1930. — № 92. — 29 квіт. — С. 3. 5. Федорович-Малицька І. Довкола одного журналу. Критичні замітки про редагування «Нової Хати» / І. Федорович-Малицька // Діло. — 1930. — Ч. 131. — 17 черв. — С. 4.

ЖУРНАЛ «НОВА ХАТА» (1925–1939)

КАК ПОПУЛЯРИЗАТОР УКРАИНСКОГО НАРОДНОГО ИСКУССТВА

Изучено содержательный комплекс журнала «Нова Хата» и показано его роль в акцентировании важности и распространении украинского народного искусства как весомого фактора сохранения духовного наследия украинской нации.

THE MAGAZINE «NOVA KHATA» (1925-1939)

AS POPULARIZER OF THE UKRAINIAN FOLK ART

The content of the magazine «Nova Khata» was studied and the role of the magazine in emphasizing the importance and distribution of the Ukrainian folk art as a meaningful factor in the preservation of the spiritual heritage of the Ukrainian nation was shown.

Стаття надійшла 02.12.2011

УДК 371.215.5

І. З. Зубрицький

*Науково-дослідний інститут пресознавства ЛННБ України
ім. В. Стефаника*

**ВИДАВНИЧА СПРАВА В РОЗУМІННІ ЖУРНАЛІСТІВ ГАЗЕТИ
«НОВА ЗОРЯ» (1926–1939 рр.)**

Аналізуються публікації, присвячені католицькій пресі та книговидаванню. Вивчаються повідомлення як про вітчизняну видавничу діяльність, так і закордонну. На основі аналізу публіцистичних текстів з'ясовується загальне бачення колективом «Нової Зорі» функціонування католицької преси і книги.

Книговидавання, преса, публікації, часопис, газета

Релігійна преса і книговидавання, які в міжвоєнний час (період 1920–1939 рр.), що на сучасному етапі, займає важливе місце у формуванні суспільного світогляду. Звісно, багато обставин функціонування і методів впливу змінилося та вдосконалилось, однак засадничі питання залишилися тими ж. Зокрема, важливою і надалі залишається проблема релігійної преси і книги як самотнього явища, як того чинника, що допомагає людині знайти своє місце в житті. Не зникають і запитання: «Якою саме має бути релігійна періодика та книга?»; «Наскільки глибоко і всебічно вона повинна втручатися у людське життя і світогляд?». З'явилися також і нові проблеми — такі як сумісність релігії із науковим знанням, потреба у перегляді парадигми релігійного світобачення, адаптації її у нових соціокультурних реаліях.

Актуальність теми публікації полягає у потребі дослідження видавничого досвіду попередників, зокрема в межах католицького пресо- та книговидавання, для пошуку шляхів вирішення сучасних проблем, що постають перед українськими видавцями. Новизна дослідження виражається в аналізі часописних публікацій, в яких розглядаються питання функціонування, розповсюдження, впливу та протистояння католицької та світської преси і книги.

Функціонування газети «Нова Зоря» висвітлюється у таких нових дослідженнях: статті «Матеріали про історію українських визвольних змагань на сторінках «Нової Зорі» (1926–1939 рр.)» [19], «Покажчик змісту «Нової Зорі» (1937 р.): спроба подання інформації джерелознавчого типу» [21], «Часопис «Нова Зоря» (1926–1939 рр.): до проблеми визначення типу видання» [22] В. Передирій, «Редакторська робота Осипа Назарука у газеті «Нова Зоря» у 1920–1930-х рр.» Л. Сироти [27], розгляд «Нової Зорі» поряд з іншими періодичними виданнями міститься у монографіях «Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс» Л. Снідарчук [28], «Українська «католицька критика»: феномен 20-30-х рр. XX ст.» М. Комариці [15], статті «Католицька Акція у редакційно-видавничій та літературознавчій діяльності О.-М. Моха: інтерпретаційні моделі» М. Комариці [14]. Окрім того, бібліографічні відомості про видання можна знайти в історико-бібліогра-